

**BRAXATORIS, Martin – VOJTECH, Miloslav,
ed.: PODOBY LITERATÚRY NA PRELOME
18. A 19. STOROČIA. ZBORNÍK PRÍSPEVKOV
Z MEDZINÁRODNEJ VEDECKEJ KONFERENCIE
PRI PRÍLEŽITOSTI 250. VÝROČIA NARODENIA
BOHUSLAVA TABLICA (1769 – 1832) A JURAJA
PALKOVIČA (1769 – 1850). Bratislava:
Univerzita Komenského, 2021. 178 s.
Martina Kubealaková**

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2022.69.6.10>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1620-6412>

Azda o žiadnom literárnom období v dejinách slovenskej literatúry sa neuvažuje natoľko rozporuplne ako o národnom obrodení. Azda žiadne literárne obdobie v dejinách našej literatúry sa neprehodnocuje natoľko zásadne ako národné obrodenie. Príčin je viacero, ťažisko možno hľadať v presúvaní dôrazu z ideovej roviny na rovinu estetickú. Pri príležitosti 250. výročia narodenia Bohuslava Tablica a Juraja Palkoviča vyšiel v roku 2021 zborník *Podoby literatúry na prelome 18. a 19. storočia*, ktorého jedenásť príspevkov sa usiluje zapojiť do diskusie o podobách staršej slovenskej literatúry a, ako píše Lenka Rišková v úvodnom slove, „má ambíciu stať sa dôstojným sprostredkovateľom výsledkov súčasného literárnovedného výskumu“ a priniesť „dôležité impulzy k zmene tradičných a často len mechanicky preberaných hodnotení viac či menej známych diel“ z predmetného obdobia (strana 6).

Primárne J. Palkovičovi sú v zborníku venované dva príspevky. Poznáme ho predovšetkým ako pedagóga a výraznú osobnosť

pôsobiacu na bratislavskom evanjelickom lýceu, v tom čase ústrednej vzdelávacej inštitúcii mladých Slovákov. Do tieňa pozornosti ho neraz dostáva jeho spor s Ludovítom Štúrom a odmietnutie štúrovskej slovenčiny, keď aj na sklonku života ostával zástancom jednotného jazyka pre Čechov, Slovákov a Moravanov. Istoteže, postoj profesora Palkoviča je v kontexte doby opodstatnený, ale častejšie sa mu pripisuje spiatočníctvo a neporozumenie dôležitosti vlastného jazyka pre ďalší vývin slovenského národa. Možno to bol práve jeho konzervatívny postoj, ktorý sa preniesol aj na dobové hodnotenia vlastnej tvorby. Michal Babiak (Filozofická fakulta Univerzity Komenského) sa znovu pozrel na Palkovičov ironizujúco označovaný „pokos o veselohru“ *Dva buchy a tri šuchy*, ktorý sa zvykne nelichotivo pokladať za napodobeninu starších didaktických školských hier. Upozorňuje na potenciál „politicky angažovanej hry“ (strana 9), inšpirovaný ideami francúzskej revolúcie a tamojšieho chápania (politického) významu divadla. Tým sa vo svojom pohľade

636 odkláňa od klasickej štruktúry školskej hry a za interpretačné východisko pokladá „revolučný cieľ“, čo zásadným spôsobom mení celkové chápanie Palkovičovej veselohry a možno vrhá aj nové svetlo na skutočnosť, že nikdy nebola inscenovaná na javisku – nie preto, že by bola nekvalitná, ale pre politickú situáciu po Viedenskom kongrese, v ktorej nikto nemal odvahu hru inscenovať.

Martin Braxatoris (Ústav slovenskej literatúry SAV) si vybral na interpretáciu smútočnú báseň *Na památku urozené paní P. Johany Kristíny z Kovačič*, ktorú J. Palkovič napísal na žiadosť trúchliaceho manžela. Na jej príklade pripomína marginálny záujem literárnej vedy o rukopisne zachované texty. Dôslednou analýzou vyvracia staršie hodnotenia Palkovičovej tvorby, keď tvrdí, že v predmetnom epicédiu vidno „tvorivé uplatňovanie kompozičnej schémy, ktoré sa zároveň vyznačuje bohatou obraznosťou v duchu klasickej poézie“ (strana 58), nejde teda o mechanické uplatnenie znakov starších poetík.

Poznámku o marginálnom záujme literárnej vedy o niektoré literárne pamiatky prelomu 18. a 19. storočia vo svojom príspevku rozvíja predovšetkým Olga Vaneková (Ústav slovenskej literatúry SAV). Je presvedčená, že pre potreby komplexnejšieho poznania a chápania literárneho obrazu je nevyhnutné obrátiť pozornosť aj na pamiatky, ktoré doteraz ostávali mimo záujmu vedeckého skúmania. Predstavuje známejšie (Ondrej Plachý, Pavol Jozef Šafárik) aj menej známe až neznáme (Michal Semian, Jozef Ľudovít Andáši) osobnosti kultúrneho diania skúmaného obdobia cez ich bohatú príležitostnú lyriku písanú po latinsky, tvorbu, ktorá si aj na prelome storočí zachovala svoju kvantitu.

Tretou autorkou zborníkového výberu, zaoberajúcou sa málo preskúmanými dielami rukopisnej literatúry tentoraz aj v kontexte cenzúry, je Ivona Kollárová (Historický ústav SAV). Podobne ako O. Vaneková je presvedčená o nevyhnutnosti a dôležitosti pramenného výskumu literárnych pamiatok zachovaných v rukopisnej podobe. V príspevku predstavuje zabudnuté žartovné epitalamium či latinské

básne, ale aj zaujímavú poviedku *Fanni* publicistu Jána Čaploviča o neželanom tehotenstve a tajomnom pôrode.

Druhou osobnosťou zborníka je B. Tablic. Libuša Bednáriková (Filozofická fakulta Univerzity Komenského) vykonala detailnú kritiku jeho prekladu anglickej balady *The Hermit of Warkworth* a ponúkla viaceré dôležité závery. Predkladá vysvetlenie Tablicovho omylu, keď autorstvo danej balady pripísal Oliverovi Goldsmithovi namiesto Thomasovi Percymu. Vysvetľuje Tablicov záujem o preklad balád ako vedomú snahu inovovať žáner. Potvrďuje, že nejde o adaptáciu, ale o preklad, hoci realizovaný pomocou prekladu „z druhej ruky“, presnejšie z nemeckého prekladu. Vyzdvihuje Tablicovu schopnosť zachovať obsah textu i jazykovú formu a oceňuje viaceré tvorivé riešenia v preklade až odvahu priniesť vlastné riešenia kľúčových miest. Jeho zvyk pripájať k básnickému textu bohaté poznámky spája s inšpiráciou v západnej literatúre.

Bednárikovej tézy o Tablicovom úsilí inovovať baladický žáner rozvíja Miloslav Vojtech (Filozofická fakulta Univerzity Komenského). Východiskom jeho štúdie je topos hradu, zámku, hradných zrúcanín, populárny v európskych literatúrach od polovice 18. storočia a objavujúci sa v slovenskej literatúre okolo roku 1800 práve zásluhou B. Tablica. M. Vojtech spomína Palkovičovu nedokončenú báseň *Slávin a Krasobyla* a zrejmu „inklináciu k dobovo populárnej preromantickej obraznosti a motivike“, ktorá „zároveň naznačuje možnosti budúceho smerovania slovenskej epickej poézie i proces prekonávania tradičnej klasicistickej básnickej obraznosti“ (strana 162), čím potvrdil Palkovičovu už zmienenú nedocenenosť. Emancipáciu toposu hradu a hradnej zrúcaniny spája s „emancipáciou preromantických básnických žánrových a topologických prvkov v slovenskej literatúre“ (strana 163). Detailne skúma báseň *Csövár. Hrad Raškův* a porovnáva tri jej edície, aby zachytil aj autorov umelecký vývin a posun k vyššej básnickej kvalite. Kým v druhej edícii vykonal B. Tablic zmeny najmä na formálnej a metrickej úrovni, v tretej reedícii boli elimino-

vané aj rokokové pasáže, čo posilnilo elegický a preromantický charakter básne. M. Vojtech upozorňuje, že nie je úplne zrejmé, či tieto posledné zásahy urobil sám básnik, alebo editor Josef Jungmann. Uvádza tiež, že báseň je správaná početnými poznámkami a komentármi bohatými na historické fakty, opisy a iné súvislosti, ktoré dokladujú Tablicovu znalosť reálií i jeho inšpiráciu prekladmi.

V zborníku venovanom aj B. Tablicovi nemôže chýbať príspevok L. Riškovej (Ústav slovenskej literatúry SAV), ktorá sa jeho osobnosti a dielu bádateľsky venuje už niekoľko rokov. V štúdiu sleduje sebareflexívnu líniu nedoceňovanej príležitostnej poézie, väčšinou chápanej ako prázdne formálne gesto či odosobnené veršovanie. Na príklade detailnej analýzy básne *Spisovatel* tvrdí, že B. Tablica je potrebné „doceniť ako básnika s dokonale zvládnutou technikou, s evidentným a nepopierateľným nadaním i poetickými zručnosťami, s jasne premyslenou autorskou stratégiou či s presvedčivo vyhraneným, presne formulovaným a pôsobivo prezentovaným ideovým zameraním“ (strana 136).

Skôr obchádzanej časti Tablicovej tvorby sa venuje tiež Peter Mráz, ktorý pripomína, že B. Tablic ako evanjelický kňaz predniesol množstvo kázni a niektoré z nich vydal tlačou. Bližšie analyzuje pohrebnú kázeň *Památka dobre zasloužilých lidí* a všima si jej obsahové osobitosti. Dedukuje, že k pohrebnej kázni autor nepristupoval iba ako ku kňazskej povinnosti, ale chápal ju aj ako príležitosť vyjadriť sa jej prostredníctvom k „aktuálnym kultúrno-historickým a spoločenským témam“ (strana 117) či – čo je aj prípad tejto konkrétnej kázne – informovať o pokroku v súvekej medicíne, presnejšie o očkovaní proti pravým kiahňam. Z „príjemne jednoduchého básnika“ sa tak B. Tablic stáva rozhladenou osobnosťou s premyslenou autorskou stratégiou.

Podoby slovenskej literatúry na prelome 18. a 19. storočia dotvára trojica príspevkov, ktorá presúva pozornosť na ďalšie málo reflektované kultúrne javy a osobnosti. Ingrid Pappová (Literárnovedný ústav Maďarskej akadémie

vied v Budapešti) sprístupňuje maďarsko-latin-ské dielo *De Sajone amne* evanjelického kňaza, historika, vedeckého a vlastivedného pracovníka Ladislava Bartholomaeidesa, v ktorom skúma otázku dopravy v Uhorsku, pozemnú dopravu vyhodnocuje ako finančne náročnú a závislú od počasia, kritizuje, že efektívna vodná doprava sa sústreďuje len na Dunaj, Tisu a Váh, a dôsledným opisom geografickej polohy, trasy toku rieky Slaná a jej prítokov, rozborom kvality koryta a brehov, skúmaním prúdu vody predkladá viacero argumentov, prečo by sa aj rieka Slaná mala začať využívať ako dopravná tepna, čo by zásadne prispelo takisto k zlepšeniu životných podmienok tamajšieho obyvateľstva.

Róbert Kiss Szemán (Ústav slovanských a baltských filológií Univerzity Loránda Eötvösa v Budapešti) na základe štúdia textov českého a slovenského kultúrneho kánonu z konca 18. a prvej polovice 19. storočia hodnotí národný emblematicizmus ako zviazaný ešte s „renesančnou filológiou, barokovou vedeckosťou, osvietenenským racionalizmom a romantickou historickou vedou“ (strana 80). Skúma širší kontext motívu jávskeho stromu ančar jedovatý, ktorý prináša smrť a skazu a ako orientálny exotizujúci prvok preniká do európskeho umenia začiatkom 19. storočia. Spomína uplatnenie tohto motívu napríklad v Byronovej básni *Childe Haroldova púť* a pozorným čítaním Kollárovej *Slávy dcery* vo vydaní z roku 1832 zachytáva uplatnenie motívu ančaru jedovateho v súvislosti s postavou Tomura Lenka. Podľa neho možno J. Kollárovi pripísať zásluhu na tom, že sa daný motív objavil aj v českej a slovenskej literatúre v rovnakej dobe ako vo veľkých západných literatúrach i v literatúrach východnej Európy. Všimol si aj ďalšiu pozoruhodnosť, potvrdzujúcu Kollárov talent a vzdelanie, keď motív ančaru jedovateho obohatil o emblematický slovanský národný význam – z jedovateho jávskeho stromu urobil „pekelné opozitum životodarenej lípy rastúcej v slovanskom raji“ (strana 90).

Príspevok Petra Kášu (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity) vzácné problematizuje prístup k skúmaniu literatúry (nielen) národ-

638 ného obrodzenia. Vychádza z konštatovania, že „národný model sa často aprioristicky a zjednodušene uplatňuje bez časovej a teritoriálnej (regionálnej) diferenciacie. Zatieňuje tak aj mnohovrstevnú a inšpiratívnu regionálnu kultúru so svojou jedinečnou viacnárrodnou a polyfonickou kultúrnou pamäťou“ (strana 63). Inými slovami, P. Káša zdôrazňuje, že kultúrne dianie a intelektuálne stimuly neboli spojené len s Bratislavou (neskôr Martinom), preto by sa ani súčasné bádanie nemalo takto teritoriálne obmedzovať. Upozorňuje na význam evanjelického lýcea v Kežmarku, jedinej evanjelickej strednej školy v Uhorsku uznanej a rešpektovanej viedenským cisárskym dvorom, a jej osobností ako Gregor Berzevici, či na dôležitosť evanjelického kolégia v Prešove, zásadného centra protestantského vzdelávania v Európe. Konštatuje, že Prešov a Kežmarok „potvrdzujú existenciu unikátnych regionálnych centier ako moderných a modelových európskych centier kultúry a vzdelanosti“ a že sa aj v týchto mestách „sformovala jedinečná a dominantne multietnická urbánna kultúra“ (strana 75).

Po prečítaní jednotlivých štúdií možno súhlasiť s úvodnými slovami L. Riškovej. *Podoby literatúry na prelome 18. a 19. storočia* nekopírujú ustálený literárnohistorický obraz, odtláčajúci sa aj v pedagogickej praxi. Naopak, podobu prvej fázy slovenského národného obrodzenia problematizujú, dokonca spochybňujú, či je na

prelome 18. a 19. storočia relevantné uvažovať o termíne národné obrodzenie, keďže ide ešte len o „hľadanie nových spôsobov kultivácie verejného života“ (P. Káša, strana 66). Narúšajú centrálny lokálpatriotizmus Bratislavy, respektíve bratislavského evanjelického lýcea ako ústrednej inštitúcie, ktorá stimulovala kultúrny a intelektuálny život na našom území. Zdôrazňujú potrebu spoznať aj rukopisne zachované diela ako predpoklad komplexnejšieho porozumenia literárnemu vývinu nielen daného obdobia, ale aj období nasledujúcich. Upozorňujú na nevyhnutnosť prehodnocovať výsledky starších literárnovedných bádání, pretože práve ich neraz nekritické preberanie dlho zakrývalo estetické hodnoty a tvorivý potenciál až pokrokovosť mnohých literárnych textov či vlastnej tvorby niektorých autorov.

Príbeh o podobách slovenskej literatúry, zachytený v zborníku, by sa možno čítal napínavejšie, ak by zostavovatelia nesiahli po abecednom, ale tematickom usporiadaní príspevkov, ale táto záverečná poznámka v ničom neoslabuje obsahové dôležitosti, ktoré autori a autorky zdôrazňujú. Určite by sme radi povedali, že by sme konečne chceli dospieť k úplnému poznaniu niektorého zo starších období, ale pravdou skôr bude, že o poznanie sa môžeme len usilovať, v každom prípade môžeme patriť ku generácii, ktorá prinesie mnoho nových informácií, s rešpektom prehodnotí predchádzajúci výskum a bude inšpirujúcou pre pokračujúce bádanie.

Mgr. Martina Kubealaková, PhD.
Katedra slovenskej literatúry
a literárnej vedy
Filozofická fakulta Univerzity
Mateja Bela
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
E-mail: martina.kubealakova@umb.sk